

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Julia Ellerth

Självständigt förverkande - ett hot mot rättssäkerheten?

En rättsdogmatisk studie om självständigt för-
verkande ur ett rättssäkerhetsperspektiv

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Karol Nowak

Termin: VT24

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	1
1.1 Bakgrund.....	1
1.2 Syfte och frågeställning	1
1.3 Avgränsningar	2
1.4 Metod	3
1.5 Teori.....	4
1.6 Forskningsläget och material	5
1.7 Disposition	6
2 OM FÖRVERKANDE GENERELLT	7
2.1 Förverkande som en särskild rättsverkan av brott.....	7
2.2 Bakgrund till förverkandelagstiftningen.....	7
2.3 Gällande förverkandelagstiftning	12
2.4 Utvidgat förverkande	13
3 SJÄLVSTÄNDIGT FÖRVERKANDE	15
3.1 Syftet med införandet av förverkandeformen	15
3.2 Avsaknad av preskriptions- och beloppsgräns	16
3.3 Beviskravet.....	18
3.4 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	19
4 DISKUSSION.....	21
4.1 Inledande analys	21
4.2 Rättssäkerhet med fokus på förutsägbarhet.....	21
4.3 Rättssäkerhet med fokus på retroaktivitet.....	23
4.4 Avslutande kommentar.....	24
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	25

Summary

The confiscation legislation is based on the idea of putting the person who has committed a crime in the same situation as if the crime had not occurred. In a confiscation ownership of the property transfers to the state. The state then sells or destroys the property. The legislation has undergone several changes in recent years, as confiscation is considered an effective tool in combating organized crime and neutralizing criminal proceeds.

On December 21, 2023, the government submitted the draft bill “A new confiscation legislation” to the Council on Legislation. The bill proposed the introduction of a new form of confiscation, known as Non-Conviction Based Confiscation, into Swedish law. Non-Conviction Based Confiscation differs from previous forms of confiscation in that confiscation can occur without a connection to a criminal conviction, while the property’s origin in a specific crime does not need to be proven. From a legal certainty perspective, this raises questions about how the confiscation form relates to predictability and retroactivity, which was the purpose of this thesis to investigate.

The thesis concludes that the introduction of Non-Conviction Based Confiscation may be consistent with legal certainty, but the question is how its design can promote it best. The combination of the absence of prescription- and amount limits with a low burden of proof can tend to affect predictability for the individual. Furthermore, how Non-Conviction Based Confiscation relates to the prohibition of retroactivity, by not strictly falling under it, raises concerns about how the regulation for other legal effects may change in the future. Whether these aspects outweigh the efficiency reasons that the proposal aims for remains unanswered.

Sammanfattning

Förverkandelagstiftningen grundar sig i tanken om att försätta den som gjort sig skyldig till ett brott i samma situation som om brottet inte hade skett.

Vid ett förverkande övergår äganderätten till viss egendom till staten, som i sin tur säljer alternativt förstör egendomen. Lagstiftningen har genomgått flertalet ändringar de senaste åren, då förverkande anses utgöra ett effektivt verktyg i arbetet med att motverka den organiserade brottsligheten och neutralisera brottsvinster.

Den 21 december 2023 överlämnade regeringen lagrådsremissen ”En ny förverkandelagstiftning” till Lagrådet. Lagrådsremissen innehöll ett förslag om införande av en ny förverkandeform, ett så kallat självständigt förverkande, i svensk rätt. Självständigt förverkande särskiljer sig från tidigare förverkandeformer. Ett förverkande föreslås nu kunna ske utan samband med en fällande brottmålsdom samtidigt som egendomens ursprung i ett konkret brott inte behöver påvisas. Utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv väcker det frågor om hur förverkandeformen förhåller sig till förutsägbarhet och retroaktivitet, vilket var syftet att utreda i denna uppsats.

Uppsatsens slutsats är att ett införande av självständigt förverkande kan vara förenligt med rättssäkerheten, men frågan är hur dess utformning främjar rättssäkerheten på bästa vis. Kombinationen av avsaknad av preskriptions- och beloppsgräns med ett lågt ställt beviskrav kan tendera att påverka förutsägbarheten för individen. Dessutom kan hur självständigt förverkande förhåller sig till retroaktivitetsförbudet, genom att inte i strikt mening träffas av det, väcka farhågor om hur regleringen för andra rättsverkningar kan komma att ändras i framtiden. Huruvida dessa aspekter väger upp mot de effektivitetsskäl som förslaget åsyftar får lämnas obesvarat.

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
EKMR	Europeiska Konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna
MB	Missgärningsbalk
RF	Regeringsformen
Prop.	Proposition
SFS	Svensk författningssamling
SL	Strafflagen (1864:11)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Den 21 december 2023 överlämnade regeringen lagrådsremissen ”En ny förverkandelagstiftning” (härefter benämnd som lagrådsremissen) till Lagrådet.¹ Lagrådsremissen behandlar 36 kap. brottsbalken (BrB) med en ny förverkandeform, självständigt förverkande, som föreslås träda i kraft 1 juni 2024.

Vid ett förverkande övergår äganderätten till viss egendom till staten, som säljer alternativt förstör egendomen. Lagstiftningen är baserad på tankesättet att försätta den som gjort sig skyldig till ett brott i samma situation som om brottet inte hade skett.² Den föreslagna förverkandeformen särskiljer sig från tidigare förverkandeformer. Ett förverkande föreslås kunna ske utan samband med en fällande brottmålsdom samtidigt som egendomens ursprung i ett konkret brott inte behöver påvisas.³

Bakgrunden till lagrådsremissen är att regeringen år 2020 beslutade att tillsätta en särskild utredning för genomsyn av förverkandelagstiftningen. Utredningen resulterade i betänkandet ”Ny förverkandelagstiftning” (härefter benämnd som betänkandet) som föreslog den nya förverkandeformen.⁴

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att belysa regleringen av förverkande och utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv analysera den föreslagna formen av förverkande. Ämnet är av stor relevans då regleringen är en del av arbetet med att effektivisera bekämpandet av grov brottslighet, vilket ställer frågor om kriminalpolitiken på sin spets.

¹ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning.

² Almkvist (2014) s. 13.

³ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 258 f.

⁴ Se SOU 2021:100.

För att undersöka syftet med uppsatsen har följande frågeställning formulerats: *Hur förhåller sig självständigt förverkande till teorin om rättssäkerhet med fokus på förutsägbarhet och retroaktivitet?*

1.3 Avgränsningar

Förverkandelagstiftningen kan problematiseras på flertalet sätt. På grund av omfattningen av denna uppsats är en fullskalig redogörelse inte möjlig, varför uppsatsen har avgränsats. Uppsatsen analyserar inte andra särskilda rättsverkningar och straffprocessuella bestämmelser än förverkande. I uppsatsen diskuteras inte heller hur förverkande förhåller sig till förbudet mot dubbelbestraffning i artikel 4 Europeiska Konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (EKMR).⁵

Uppsatsen fokuserar på införandet av förverkandeformen självständigt förverkande, och behandlar inte andra förslag upptagna i lagrådsremissen. Förslaget om självständigt förverkande innehåller i sig många aspekter som kan diskuteras. Vad gäller frågan om gentemot vem självständigt förverkande får riktas mot har regeringen föreslagit nya presumtionsregler samt att det kan föras mot barn och unga samt den som har en allvarlig psykisk störning.⁶ Det hade varit intressant att diskutera hur självständigt förverkande förhåller sig till egendomsskyddet, i och med införandet av utmätningssliknande presumtionsregler i straffrätten. Vidare hade det varit intressant att analysera hur barn kan komma att påverkas av denna lagstiftning. Inom ramen för arbetet och dess begränsning finns dock inte utrymme för att diskutera detta, men däremot kan det vara aspekter att ta med till framtida studier.

Det är viktigt att notera att uppsatsen behandlar den reglering som regeringen lade fram i lagrådsremissen. Lagrådet har vid tidpunkten för denna uppsats besvarat den, och nu väntar en bearbetning av förslaget.

⁵ Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rom 4 november 1959, SÖ 1952:35; se även lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

⁶ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 259.

1.4 Metod

I huvudsak har en rättsdogmatisk metod använts för att uppnå syftet med uppsatsen. Metoden grundar sig i användandet av rättskällor som är allmänt accepterade.⁷ Vilka dessa rättskällor är avgörs av rättskälleläran som anger vilket material eller metoder som är relevanta.⁸ I arbetet med att fastställa gällande rätt åsyftas lag, förarbeten, prejudikat, sedvänja och doktrin som det material som används.⁹ Det kan noteras att vid användning av den rättsdogmatiska metoden finns det en viss problematik kring objektiviteten. I en rättsdogmatisk analys görs en framställning av gällande rätt, och en sådan analys omfattar inte de rättspolitiska villkoren. Det innebär att en författares objektivitet kan påverkas av att antaganden inte beaktas eftersom metoden begränsar urvalet av material. Således är öppenhet och transparens en viktig grundsten för metoden.¹⁰

I den juridiska doktrinen råder delade meningar om hur vidsträckt den rättsdogmatiska metoden är. Jan Kleineman anser att metoden kan användas för att presentera gällande rätt och samtidigt diskutera och kritiskt granska rättsläget.¹¹ Även Aleksander Peczenik anser att den rättsdogmatiska metoden tillämpas för att tolka och systematisera gällande rätt.¹² Andra förespråkare anser att metoden inte kan användas för att analysera gällande rätt.¹³ I denna uppsats kommer Kleinemans syn på den rättsdogmatiska metoden vara vägledande för att presentera, analysera och kritiskt granska gällande rätt för att uppnå syftet med uppsatsen. Att notera vid läsning av uppsatsen är att utgångspunkten är den rättsdogmatiska metoden och således gällande rätt. Med anledning av lagrådsremissen betonas dock att lagstiftningen i det avseendet inte är gällande rätt ännu.

Inslag av en rättshistorisk metod finns också vad gäller syftet och bakgrunden till förverkandelagstiftningen. Metoden lämpar sig väl för detta ändamål eftersom den analyserar rättsutvecklingen och hur olika processer leder fram

⁷ Kleineman (2018) s. 21.

⁸ Sandgren (2021) s. 52.

⁹ Sandgren (2021) s. 47.

¹⁰ Kleineman (2018) s. 37.

¹¹ Kleineman (2018) s. 26.

¹² Peczenik 'Juridikens teori och metod' (1995) s. 33.

¹³ Jfr Sandgren (2021) s. 51 ff.

till lagstiftningen. Eftersom förverkandelagstiftningen genomgått stora förändringar de senaste åren är metoden väl lämpad för arbetet. Förändringar i lagstiftningen sker av flertalet anledningar, varför det är viktigt att se till varierande källor för att förstå rättsutvecklingen. Vid återgivning av bakgrundshistorik kan det noteras att bearbetning av sekundärkällor kan förekomma.¹⁴

1.5 Teori

Begreppet rättssäkerhet är framträdande inom juridiken. Det finns dock ingen konsensus i vad begreppet innebär.¹⁵ I denna uppsats tas utgångspunkt i Åke Frändbergs teori om rättssäkerhet.¹⁶ Frändberg är professor emeritus i allmän rättslära vid Uppsala universitet och anser att rättssäkerhet består i hur vi i rättsliga angelägenheter värderar upprätthållandet av förutsägbarhet. I en stat där förutsägbarhet upprätthålls kan medborgare försäkra sig om att de förhåller sig till lagen.¹⁷

Rättssäkerhet avser, enligt Frändberg, att rättssystemet till frågor av rättslig karaktär tillhandahåller klara, tydliga och pålitliga svar. För att rättssäkerhet ska upprätthållas måste tre kriterier vara uppfyllda. Först och främst måste rättssystemet ha klara och adekvata regler. Vidare måste reglerna vara tillgängliga för allmänheten. Slutligen måste dessa regler tillämpas korrekt av de rättstillämpande organen för att anses pålitliga.

Frändberg menar dock att det finns vissa defekter som följer av de tre kriterierna. En sådan defekt till det första villkoret är om det finns rättsbrist alternativt om reglerna kolliderar eller konkurrerar med varandra.¹⁸ För lagstiftaren är det utifrån rättssäkerhetsskäl av yttersta vikt att försöka motverka kollisioner i lagstiftningen eftersom det försvårar strävan efter att lagstiftningen ska vara klar och tydlig.¹⁹ Angående frågan om prejudikat kan innebära en sorts rättssäkerhetsgaranti menar Frändberg att det endast är i lagen som den

¹⁴ Sandgren (2021) s. 61 f.

¹⁵ Frändberg (2000) s. 271.

¹⁶ Jfr Peczenik 'Vad är rätt' (1995) s. 89 ff.

¹⁷ Frändberg (1984) s. 60.

¹⁸ Frändberg (2000) s. 274 f.

¹⁹ Frändberg (1984) s. 95 f.

pålitliga rättssäkerhetsgarantin finns, varför vi aldrig kan uppnå en fullständig rättssäkerhet. Det talar för att en bokstavstolkning kan bidra till en ökad rättssäkerhet vid lagtolkning, även om en sådan tolkning kan hamna i strid med andra överväganden.

Avseende det andra villkoret om att rättsreglerna ska vara lättillgängliga, är en defekt om innehållet i lagen inte är publicerat alternativt svårtillgängligt.²⁰ En viktig aspekt ur rättssäkerhetssynpunkt är således kungörandet, det vill säga offentliggörandet av en lag.²¹

Slutligen kan kravet om att reglerna ska vara pålitliga påverkas av att rättsordningarna inte alltid kan upprätthållas i praktiken. Ytterligare en defekt är om beslutsfattarna i en rättsordning använder rättsregler för att bygga upp en fasad gentemot befolkningen och andra länder, mer än att det används i praktiken. Dessutom kan omständigheten att retroaktiv verkan ges vara en defekt mot att reglerna ska vara pålitliga.²² Frändberg betonar att rättssäkerhetsaspekten är framträdande på straffrättens område, då statens maktutövning måste vara underkastad reglering och kontroll när det handlar om dess makt att beröva medborgare liv, frihet och egendom. Det är en anledning till att retroaktiv lagstiftning är strängt förbjudet, vilket stadgas i 2 kap. 10 § regeringsformen (RF). Detta eftersom individen vid retroaktiv lagstiftning saknar möjligheter att vidta åtgärder för att undvika negativa konsekvenser av ens handlingar. Det kan emellertid innebära att lagstiftarens möjlighet till effektivitet minskar.²³

1.6 Forskningsläget och material

De senaste årens förändringar inom förverkandelagstiftningen har resulterat i att statliga utredningar tagits fram för att undersöka regleringen. I doktrin har dock förverkande behandlats sparsamt. Med anledning av brist på doktrin har fokus vid insamling av material till uppsatsen varit de statliga utredningarna.

²⁰ Frändberg (2000) s. 276 f.

²¹ Frändberg (1984) s. 151.

²² Frändberg (2000) s. 278 f.

²³ Frändberg (1984) s. 177.

Den föreslagna förverkandeformen, självständigt förverkande, har ännu inte blivit föremål för svensk forskning. Det beror på att det utgör en ny förverkandeform inom svensk rätt. Förverkandeformen har inledningsvis endast diskuterats i statliga utredningar kopplat till den föreslagna lagen som utretts med ledning av justitierådet Petter Asp.

1.7 Disposition

Uppsatsen är indelad i fyra avsnitt. I nästkommande *avsnitt två* behandlas hur förverkande utgör en särskild rättsverkan av brott. Därefter görs en redogörelse för förverkandelagstiftningen med en rättshistorisk bakgrund. Bakgrunden följs av en beskrivning av gällande rätt och förverkandeformen utvidgat förverkande. Därefter, i *avsnitt tre*, behandlas den föreslagna förverkandeformen självständigt förverkande. Redogörelsen är uppdelad utifrån tre utmärkande karaktärsdrag för självständigt förverkande som jag anser är relevanta för fortsatt analys i förhållande till syftet med uppsatsen. Relevanta remissinstanser och Lagrådets synpunkter lyfts även fram i den redogörelsen. Avslutningsvis i *avsnitt fyra* besvaras frågeställningen om hur förverkandeformen förhåller sig till rättssäkerheten. I analysen är diskussionen uppdelad utifrån fokusområdena förutsägbarhet och retroaktivitet med en avslutande kommentar därefter.

2 Om förverkande generellt

2.1 Förverkande som en särskild rättsverkan av brott

Inledningsvis kan det konstateras att förverkande utgör, enligt 1 kap. 8 § BrB, en särskild rättsverkan av brott. Förverkande är således ingen påföljd vid brott, utan en straffrättslig sanktion. Vid ett förverkande övergår äganderätten till staten som i sin tur säljer alternativt förstör egendomen. Förverkandelagstiftningen grundar sig i tanken om att försätta den som gjort sig skyldig till ett brott i samma situation som om brottet inte hade skett.

Att förverkande är en särskild rättsverkan innebär att den särskiljer sig från straff. Det finns inte någon proportionalitet mellan brott och förverkande, som annars råder mellan brott och straff. Det avgörande är i stället det värde som kan kopplas till brottsligheten, vilket är en betydande skillnad gentemot påföljden böter. Dessutom skiljer sig förverkande mot straff och andra påföljder genom att förverkandet som sanktion kan riktas mot flera olika förverkandesubjekt, exempelvis den som beretts vinning genom brottet. Det innebär att rättsverkan kan träffa och avskräcka fler subjekt i förhållande till andra straff och påföljder.²⁴

Som nämnts tidigare är förverkande en straffrättslig sanktion, men det kan diskuteras huruvida ett förverkande kan ses som ett straff. Om man ser till förverkande utifrån dess avskräckande effekt kan det likställas med straffet. Eftersom förverkande inte uttrycker klander, då det inte handlar om en proportionalitet mellan brott och förverkande, kan det ses som ett tilläggsstraff. Samtidigt kan förverkande, i relation till skadestånd, förstås som en ekonomisk sanktion som inte heller är relaterad till klander.²⁵

2.2 Bakgrund till förverkandelagstiftningen

²⁴ Almkvist (2014) s. 13 ff.

²⁵ Almkvist (2014) s. 20 f.

Hur har förverkandelagstiftningen sett ut historiskt och utvecklats till hur den är reglerad i svensk rätt idag? Förverkande i varierande former har förekommit sedan Sverige fick en rättsordning och dess historiska bakgrund sträcker sig således långt tillbaka i tiden.

Till en början hade förverkande funktionen av ett tilläggsstraff med syfte att ge gärningsmannen ett kännbart straff för de, enligt staten, mest klandervärda gärningarna. Tilläggsstraffet innebar att gärningsmannens hela eller del av egendom förverkades, genom så kallad förmögenhetsförverkning, utan särskild koppling till brottet.²⁶

I landskapslagarna under medeltiden finns spår av förverkande på så vis att det var en vanlig påföljd vid brott. Brott kunde straffas med biltoghet, vilket bestod av fredlöshet i riket i kombination med förlust av all lös egendom.²⁷ Till en början gällde fredlöshet, som innebar förlust av ens rättigheter, endast för ett begränsat område kopplat till ens tillhörande landskap. Under 1300-talet kom fredlöshet att ingå i edsöreslagstiftningen och benämnas som biltoghet som påföljd vid edsöresbrott. Edsöresbrotten var sådana brott som främst låg i kyrkans och statens intresse att bekämpa.²⁸

Under 1600-talet sågs lagstiftningen över efter att de medeltida lagarna började framstå som föråldrade, och en mer enhetlig lagtext arbetades fram. Under denna tidsperiod skedde stora förändringar inom straffrätten, då religionen fick en betydande påverkan på lagstiftningen. När landslagen stadfästes bifogades ett utdrag ur Moseböckerna, vilket medförde att straffen blev mycket stränga. För att mildra dessa hårda straff tillämpades leutation i hovrätterna, vilket innebar en form av strafflindring. Under denna period blev biltoghetsstraffet mildare och resulterade allt som oftast i landsförvisning i stället.²⁹

De influenser från Europa som följde med upplysningen medförde vissa förändringar av straffrätten, vilka dock inte fick något betydande genomslag

²⁶ Almkvist (2014) s. 30 f.

²⁷ Göran (2011) s. 16.

²⁸ Inger (2011) s. 69.

²⁹ Inger (2011) s. 145 ff.

initialt i svensk rätt. Införandet av 1734 års lag innebar däremot en förmildring av straffen. Fredslöshetsstraffet, i kombination med förverkande, försvann i större mån efter kritik. I missgärningsbalken (MB) i 1734 års lag fanns bestämmelser om förverkande av både förmögenhet och lösöre. I 4 kap. 1 § MB 1734 års lag bestraffades förräderi med det ingripande tilläggsstraffet förmögenhetsförverkande. I 21 kap. 3 § MB 1734 års lag straffades dråp på skeppsbruten och andra liknande brott med dödsstraff med tilläggsstraffet förverkande av lösöre. Förverkande av lösöre innebar, till skillnad från förmögenhetsförverkande, att den kvarlämnade familjen hos den avrätade personen kunde behålla dess tillhörigheter samt att förverkandet var kopplat till ett specifikt brott. Förverkande av lösöre ansågs vara ett mer humanitært straff, då det lämnade den efterlevande familjen försörjningsmöjligheter samt fortsatt tillgång till ens hem.³⁰ Även egendomsförverkande var reglerat under denna tid och föreskrevs i 4 kap. 6 § MB 1734 års lag för brott vid gåva och förläning mottagen från främmande makt.

När 1864 års strafflag (1864:11) antogs var den inte särskilt nytänkande, vilket synes bero på viss eftersläpning av försök till reformering. Vid tidpunkten för 1864 års strafflag (SL) fanns motsättningar avseende vilket håll lagstiftningen skulle gå mot, och det hanterades genom att lagstiftaren fokuserade på vad som var möjligt att åstadkomma i lagtext.³¹ Det var först under tidigt 1900-tal som större reformer genomfördes i svensk straffrätt. En bidragande faktor var den ökade ekonomiska brottsligheten, vilken medförde ett behov av reform avseende förmögenhetsbrotten.³² Angående regleringen av förverkande togs förmögenhetsförverkande bort och förverkande av egendom föreskrevs för bland annat förräderibrott enligt 8 kap. 17 § SL och för slavhandel enligt 15 kap. 1 och 4 §§ SL. I 12 kap. 20 § SL föreskrevs vidare att förfalskningsverktyg och falsifikat kunde oskadliggöras.

Det dröjde sedan fram till år 1940 innan förmögenhetsregleringen reformerades. Genom reformen infördes bestämmelsen i 8 kap. 30 § SL som omfattade samtliga brott i 8 kap. SL om förräderi och andra brott mot rikets säkerhet. Syftet var att förhindra lockelsen av att begå brott med anledning av den

³⁰ Almkvist (2014) s. 31.

³¹ Inger (2011) s. 299 f.

³² Inger (2011) s. 300.

ekonomiska vinningen, och specifikt för brott som hade samband med rikets säkerhet.³³ Därmed infördes förverkande av egendom som tagits emot för brottet eller för ett sådant mottaget värde.

År 1948 skedde den förändring av förverkandelagstiftningen som innebar ett närmande till dagens förverkandelagstiftning. Reformen innebar att man ersatte de gamla förverkandebestämmelserna i SL med generella bestämmelser. 2 kap. 16 § SL om otillbörlighetsförverkande samt 2 kap. 17 § SL om farlighetsförverkande infördes. Bestämmelserna var mer allmänt tillämpliga och reglerade även proceduren för förverkandet samt vilka brott som kunde föranleda det. 2 kap. 16 § SL reglerade förverkandeobjekt såsom muta, förlag och vederlag samt värdet för vinningen av brottet. 2 kap. 17 § SL reglerade hjälpmedel och brottsverktyg som använts.³⁴

1948 års lagstiftning var början på en generell reglering för förverkandelagstiftningen, men samtidigt skiljde sig bestämmelserna i specialstraffrätten fortfarande åt. Vid antagandet av BrB år 1962 fördes förverkandebestämmelserna i SL över till 36 kap. i BrB utan några större förändringar innehållsmässigt. Anledningen till att inga större förändringar gjordes var att en utredning redan hade tillsatts av Justitiedepartementet för att ta fram ett underlag för reform, och lagstiftaren ville således invänta denna utredning.³⁵ Utredningen som togs fram resulterade i ett betänkande om ”Förverkande på grund av brott”.³⁶ Utredningen kom slutligen att leda till en ändring i BrB där det infördes generella bestämmelser i 36 kap. BrB som var direkt tillämpliga även för specialstraffrätten. Syftet med lagstiftningen var att man ville betona att förverkande av egendom är ett viktigt verktyg i arbetet för att bekämpa brottslighet. Det konstaterades att brister fanns i den då gällande förverkandelagstiftningen på grund av svårigheter vid tolkning samt

³³ SOU 1940:8 s. 83 ff.

³⁴ Prop. 1948:80 s. 6.

³⁵ SOU 1956:55 s. 301.

³⁶ Se SOU 1960:28.

avsaknad av regler, vilket var bakgrunden till behovet av reformering.³⁷ Vidare valde lagstiftaren att ersätta begreppet ”vinning” med ”utbyte” för att omfatta både föremål och abstrakt vinning.³⁸

Därefter, i takt med att olika samhällsförändringar ägde rum, gjordes en ny översyn vilken gav upphov till införandet av lagen (1974:1065) om visst stöldgods m.m. (stöldgodslagen). Syftet med lagen var att komma åt de situationer när egendom kommit från brott, då ägaren var okänd alternativt avstod från sina anspråk. Lagstiftaren ämnade med stöldgodslagen att förenkla och effektivisera förfarandet vid försäljning av förverkad egendom och hittegods.³⁹

År 1999 skedde ytterligare en stor förändring av lagstiftningen genom att ett nytt betänkande med strävan efter en effektivare förverkandelagstiftning lades fram av Förverkandeutredningen.⁴⁰ Syftet var att se över lagstiftningen för att undersöka möjligheten att effektivisera reglerna med anledning av bekämpandet av den grova brottsligheten. En ny förverkandeform föreslogs, ett så kallat utvidgat förverkande, vilket kommer att beröras vidare i avsnitt 2.4.⁴¹ Förverkandelagstiftningen förändrades efter att regeringen behandlat Förverkandeutredningens förslag och bedömningar.⁴² Lagändringen som Förverkandeutredningens förslag och bedömningar resulterade i innebar att 36 kap. 1 a § BrB infördes med vad som ska beaktas vid bedömningen av om ett förverkande är uppenbart oskäligt. Dessutom blev reglerna om utbyte, förverkande och hjälpmedel allmänt giltiga på alla specialstraffrättsliga brott, med undantag för om de särregleras enligt 36 kap. 1 § andra stycket BrB.⁴³ Innebörden av ”utbyte” utvidgades från att omfatta konkreta föremål och abstrakt vinst till att även innefatta surrogat samt avkastning av utbyte och surrogat.⁴⁴

³⁷ Prop. 1968:79 s. 43.

³⁸ Prop. 1968:79 s. 76.

³⁹ Prop. 1974:124 s. 1.

⁴⁰ Se SOU 1999:147.

⁴¹ SOU 1999:147 s. 13.

⁴² Prop. 2004/05:135 s. 70.

⁴³ Se SFS 2005:283.

⁴⁴ Prop. 2004/05:135 s. 85 f.

År 2008 togs förverkandeformen utvidgat förverkande in i BrB, vilken innebär att egendom som utgör utbyte av brottslig verksamhet kan förverkas utan att det föreskrivs vilket brott som förverkandesubjektet fått egendomen genom.⁴⁵

2.3 Gällande förverkandelagstiftning

Den förnärvarande gällande förverkandelagstiftningen regleras i 36 kap. BrB samt i specialstraffrätten. Redogörelsen om förverkande i detta avsnitt utgår från gällande rätt enligt den rättsdogmatiska metoden, och inte från de ändringar som föreslås i lagrådsremissen. Förslaget kommer att belysas i *avsnitt tre* om självständigt förverkande.

Vad som kan utgöra föremål för förverkande framgår av 36 kap. 1–4 § BrB. Enligt 36 kap. 1 § BrB förverkas ”utbyte av brott” om det inte är uppenbart oskäligt. Både egendom som kommits över genom brott och det uppskattade värdet avses innefattas av ”utbyte av brott”.⁴⁶ Enligt 36 kap. 1 a § BrB ska det vid en skälighetsbedömning beaktas flertalet omständigheter, varpå en av omständigheterna är om det finns anledning att anta att skadeståndsskyldighet kommer att åläggas alternativt bli fullgjord med anledning av brottet. Dessutom kan ett mottaget värde förverkas om det är fråga om ersättning för kostnader i samband med brottet.

36 kap. 1 b § BrB möjliggör ett utvidgat förverkande, som presenteras närmare i avsnitt 2.4 härfter. Enligt 36 kap. 1 c § BrB avses med ”utbyte av brott” även egendom som har trätt i stället för sådant utbyte, avkastning av byte samt avkastning av det som trätt i stället för utbytet och kan därmed förverkas med stöd av bestämmelsen.

36 kap. 2 § BrB reglerar förverkande av egendom som använts som hjälpmedel vid brott. Förutsättningarna för att förverka sådant föremål är om det är nödvändigt för att förebygga brott, särskilda skäl finns eller om hjälpmedlet avsetts att användas för brott och brottet har fullbordats alternativt utgjort ett försök, förberedelse eller stämpling. I stället för egendomen får även dess

⁴⁵ Prop. 2007/08:68 s. 1.

⁴⁶ Prop. 1968:79 s. 76 ff.

värde förverkas. Vidare enligt 36 kap. 3 § BrB finns en möjlighet att förverka föremål som riskerar att komma till brottslig användning, vilket handlar om typiska brottsverktyg. Vid ett sådant förverkande är inte en förutsättning att brott har begåtts.⁴⁷

Vem som kan vara ett förverkandesubjekt följer av 36 kap. 5–5 b §§ BrB. I 36 kap. 5 § BrB återfinns en uppräknning av hos vem förverkande till följd av ett brott av egendom eller dess värde får ske. Det kan ske hos exempelvis gärningsmannen, den i vars ställe gärningsmannen var eller den som beretts vinning genom brottet. För utvidgat förverkande gäller personkretsen i 36 kap. 5 a § BrB.

Att notera är att en skälighetsbedömning, enligt 36 kap. 16 § BrB, ska göras i samtliga fall av förverkande. Det innebär att förverkande inte får ske om det bedöms vara uppenbart oskäligt.

2.4 Utvidgat förverkande

År 2008 intogs en ny förverkandeform i svensk lagstiftning.⁴⁸ Bestämmelsen om utvidgat förverkande handlar om utbyte av brottslig verksamhet och stadgas i 36 kap. 1 b § BrB. Införandet av utvidgat förverkande skedde på basis av förpliktelser som följer av EU-rätten och i enlighet med dess förverkanderambeslut.⁴⁹ Införandet av utvidgat förverkande möjliggjorde förverkande av utbyte av en inte närmare definierad brottslig verksamhet i vid bemärkelse. Förverkandeobjektet behöver således inte stå i relation till den utpekade brottsligheten. Sambandet mellan objekt och brott särskiljer sig i denna förverkandeform från tidigare förverkandeformer.

Dessutom är beviskravet formulerat genom att förverkning ska ske om det *är klart mera sannolikt* att egendomen utgör utbyte av brottslig verksamhet, vilket innebär ett lägre beviskrav i förhållande till de andra förverkandebestämmelserna. Vid utvidgat förverkande behöver inte den brottsliga verksamheten kopplas till den som döms för det förverkandeutlösande brottet.⁵⁰

⁴⁷ Prop. 2007/08:68 s. 36.

⁴⁸ Prop. 2007/08:68 s. 1.

⁴⁹ Se rambesluten 2001/500/RIF och 2005/12/RIF.

⁵⁰ Prop. 2007/08:68 s. 61 ff.

Det förverkandeutlösande brottet innebär att förverkandet kan ske på basis av att någon döms för ett visst brott som då öppnar upp för möjligheten att förverka tillgångar som kommer från brottslig verksamhet. Sådant förverkande hade inte tidigare varit möjligt med anledning till kravet på att egendomen annars ska knytas till ett konkret brott.

3 Självständigt förverkande

3.1 Syftet med införandet av förverkandeformen

I lagrådsremissen lämnade regeringen förslag på förändring av gällande förverkandelagstiftning genom ett införande av självständigt förverkande. Förverkandeformen föreslås regleras i 36 kap. 14 § BrB och innebära att förverkande kan ske utan samband med en fällande brottmålsdom, samtidigt som egendomens ursprung i ett konkret brott inte behöver påvisas. Det innebär dock inte att egendomen saknar koppling till brottslighet, utan egendomen måste bedömas härröra från brottslig verksamhet. Vad som betraktas som brottslig verksamhet är då egendomsinnehavarens tillgångar inte står i proportion till dess legitima förvärvskällor eller förmögenhetsförhållanden i övrigt.⁵¹ Utformandet av bestämmelsen innebär att det är upp till åklagaren att bevisa påståendet om att egendomen härrör från brottslig verksamhet, varpå en förklaringsbördan faller på den enskilde om beviskravet är uppfyllt.⁵² Som ett komplement till den nya regleringen föreslås även att lag (2024:000) om rättegång vid förverkande av egendom och företagsbot införs för att reglera rättegången samt utredningen vid självständigt förverkande.⁵³

Regeringen anser att en grundsten i förverkandelagstiftningen är att regleringen ska vara effektiv och utgöra ett verktyg i brottsbekämpningen. Med anledning av den ökade brottsligheten anses det finnas ett behov av förändring av förverkandelagstiftningen som är effektiv men samtidigt beaktar grundläggande fri- och rättigheter. En sådan lagstiftning måste således, enligt regeringen, vara tydlig och förutsägbar. Utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv kan det konstateras att regeringen anser att bestämmelsen om självständigt förverkande bör formuleras så att en enskild ska kunna förutse om ett innehav av egendom kan leda till ett förverkande.⁵⁴ Förslaget innebär att 36 kap. BrB görs om med syfte att göra lagstiftningen tydlig, effektiv och

⁵¹ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 258 f.

⁵² Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 262 f.

⁵³ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 1.

⁵⁴ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 212.

ändamålsenlig mot bakgrunden att den nuvarande förverkandelagstiftningen har brister och är svårförståelig.⁵⁵

För att möta detta behov betonas det att det krävs större möjligheter för att förverka oförklarade tillgångar, det vill säga sådan egendom som inte står i proportion till en enskilds legitima förvärvskällor eller förmögenhetsförhållanden. Regeringen anser att nuvarande förverkandelagstiftning hindrar rättsväsendet från förverkande från de kriminella som gör störst brottsvinster. Detta eftersom de individer som gör störst brottsvinster tillhör ett så kallat toppskikt inom kriminaliteten, och att det är därmed inte är lika vanligt att dessa personer har en fällande dom med sig som kan innebära ett förverkandeutlösande brott och aktualisera ett utvidgat förverkande.⁵⁶

För att analysera förslaget om införandet av självständigt förverkande kommer tre utmärkande karaktärsdrag att belysas för att sedan fortsätta diskuteras i en avslutande diskussion. Med utgångspunkt i dessa aspekter kommer även särskilda remissinstansers poängterande att tas upp, vilka hämtades in i samband med betänkandet från år 2020. I sin helhet överensstämmer betänkandet med lagrådsremissens förslag om självständigt förverkande. Slutligen kommer även Lagrådets synpunkt till dessa utmärkande drag för förverkandeformen att tas upp för att senare analyseras.

3.2 Avsaknad av preskriptions- och beloppsgräns

En betydande aspekt är att det vid ett självständigt förverkande, i likhet med utformandet av utvidgat förverkande, saknar betydelse vilken roll den enskilde haft i den brottsliga verksamheten och när den har ägt rum.⁵⁷ Den relevanta tidpunkten för bedömningen är då individen påträffas med tillgångar som inte står i rimlig proportion till hans legitima förvärvskällor eller förmögenhetsförhållanden i övrigt. Den relevanta tidpunkten för bedömning får en del följder. En sådan följd är att reglerna om åtalspreskription inte träffar

⁵⁵ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 213 f.

⁵⁶ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 249.

⁵⁷ Jfr prop. 2007/08:68 s. 64 f.

förverkandeformen, vilket innebär att möjligheten att åtala inte är begränsad till en viss tidsperiod.

Självständigt förverkande betraktas inte som en reaktion mot de konkreta brott som är källan till egendomen. Ett sådant brott behöver varken utredas eller bevisas. Det som självständigt förverkande riktar sig mot är själva egendomen, och därmed argumenterar regeringen för att en analys om hur förverkandeformen förhåller sig till reglerna om preskription i 35 kap. BrB inte är nödvändig.

Förutom avsaknad av preskriptionsgräns för den brottsliga verksamheten finns det heller ingen gräns för det belopp som förverkandet kan omfatta. Regeringen argumenterar för att det inte föreskrivs någon nedre beloppsgräns för de andra förverkandeformerna, och inte finns anledning att reglera det specifikt för denna förverkandeform. Vidare är syftet med lagförslaget att markera att brottslighet, främst kopplad till organiserad brottslighet, inte ska löna sig, varpå det faller naturligt enligt regeringen att det mest troligt inte handlar om förverkande av obetydliga belopp.⁵⁸

Som remissinstans till betänkandet noterade *Justitiekanslern* att avsaknaden av preskription får stor betydelse för förutsägbarheten för den enskilde. Utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv anser *Justitiekanslern* att tidsaspekten bör tas in som en omständighet vid bedömningen. Remissinstansen menar att den enskilde med tiden får allt sämre möjligheter att visa egendomens ursprung och därmed försvara sig gentemot ett förverkande. Ett sätt att beakta tidsaspekten föreslås vara genom en avgränsning genom preskription eller utifrån en skälighetsbedömning.⁵⁹ En annan remissinstans, *Riksdagens ombudsmän (JO)*, anser att utformningen med en avsaknad av beloppsgräns innebär en brist i förutsägbarheten och riskerar att leda till skönsmässiga bedömningar.⁶⁰

⁵⁸ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 258 f.

⁵⁹ Justitiekanslern (2022-04-22) s. 2 f.

⁶⁰ Justitieombudsmannen (2022-04-27) s. 3.

Till lagrådsremissen svarar Lagrådet att det inte framgår hur tidsaspekten får betydelse när det kommer till dokumentation för den enskilde. En sådan omständighet, som domstolen kan behöva beakta, anses inte ha diskuterats utförligt i lagrådsremissen. Med beaktande av tidsaspekten och således avsaknad av dokumentation tillhörande egendomen är det av stor vikt, enligt Lagrådet, att tidsförhållandet inte drabbar den enskilde.⁶¹

3.3 Beviskravet

Ett annat utmärkande drag, som skiljer denna förverkandeform från tidigare förverkandeformer, är hur beviskravet har formulerats. Utifrån regeringens förslag är det formulerat så att om det är *klart mera sannolikt att egendom härrör från brottslig verksamhet än att så inte är fallet* ska egendomen förverkas. Det föreslagna beviskravet är detsamma som beviskravet vid utvidgat förverkande som det är formulerat i nutid, och skiljer sig från utredningens förslag i betänkandet.⁶² I betänkandet var beviskravet formulerat så att det ska vara *styrkt eller visat* att egendomen härrör från brottslig verksamhet, vilket är ett högre ställt beviskrav än regeringens föreslagna beviskrav.⁶³

Regeringen motiverar det lågt ställda beviskravet med att det är ett beviskrav som är väl inarbetat i svensk rätt och ger förverkandeformen dess eftersträfvade effektivitet. Det innebär att om rätten anser att bevisningen uppfyller beviskravet övergår det till den enskilde, utifrån dess förklaringsbörd, att motsätta sig det. Vidare motiveras formuleringen av beviskravet med att härkomsten från lagligt åtkommen egendom i dagens svenska samhälle enkelt kan förklaras och visas. Detta med anledning av de digitala avtryck som transaktioner lämnar efter sig samt i kombination med hur penningtvättslagsstiftningen är utformad.⁶⁴

JO skriver i sitt remissvar till betänkandets formulering, på det högre ställda beviskravet i förhållande till lagrådsremissen, att en sådan utformning med flertalet olika beviskrav inom förverkandelagstiftningen inte är förenligt

⁶¹ Lagrådet (2024-02-28) s. 55.

⁶² Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 262.

⁶³ SOU 2021:100 s. 315 f.

⁶⁴ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 262 f.

med syftet att skapa en enhetlig rättstillämpning. Vid tvivel i en sådan rättstillämpning riskerar rättssäkerheten att inte upprätthållas och den enskilde påverkas negativt.⁶⁵

Lagrådet anser, i förhållande till det föreslagna lågt ställda beviskravet, att det finns en uppenbar risk att domstolen tar materiellt felaktiga beslut. Beviskravet föreställs nämligen vara svårt att uppfylla genom att enbart se till att innehavaren av egendomen inte kan uppvisa dokumenterad inkomst i förhållande till egendomens värde.⁶⁶

3.4 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Slutligen är lagrådsremissens ikraftträdande- och övergångsbestämmelser ett utmärkande drag, då det väcker frågor om hur självständigt förverkande förhåller sig till retroaktivitetsförbudet. I lagrådsremissen föreslås att självständigt förverkande endast kan tillämpas för egendom som tillhör eller anses ägas av svaranden efter ikraftträdandet. Detta efter att det i betänkandet bedömts att självständigt förverkande inte är en särskild rättsverkan av brott.⁶⁷

Samtidigt återfinns ett förbud mot retroaktiv strafflagstiftning i 2 kap. 10 § RF som innebär att en straffbestämmelse inte får ges retroaktiv verkan till nackdel för den enskilde. Förbudet omfattar det som klassificeras som särskild rättsverkan av brott och därmed andra reglerade förverkandeformer. Vid utvidgat förverkande är det avgörande att det förverkandeutlösande brottet begåtts i tiden efter ikraftträdandet av förverkandeformen.⁶⁸

Regeringen anser att den föreslagna förverkandeformen inte utgör en särskild rättsverkan av brott men att det är av stor vikt att observera hur den en-

⁶⁵ Justitieombudsmannen (2022-04-27) s. 2.

⁶⁶ Lagrådet (2024-02-28) s. 54 f.

⁶⁷ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 358.

⁶⁸ Prop. 2015/16:155 s. 37.

skilde påverkas av sanktionens effekter. Den relevanta tidpunkten för eigendomsinnehavet är enligt regeringen det enda som får betydelse ur ett tidsperspektiv.⁶⁹

JO ifrågasätter i sitt remissvar om synen på att självständigt förverkande inte träffas av retroaktivitetsförbudet är förenligt ur ett rättssäkerhetsperspektiv, med anledning av en bristande förutsägbarhet. Remissinstansen menar att det är svårt att se att effekten skulle vara en annan än vid utvidgat förverkande och att det kan vålla frågor om rättssäkerheten.⁷⁰

En annan remissinstans, *Hovrätten över Nedre Norrland*, anser att en diskussion bör hållas om självständigt förverkande ändå ryms inom ordalydelsen för retroaktivitetsförbudet. Remissinstansen betonar att utredaren siktar på ordalydelsen som tolkningsmetod, men att en sådan tolkningsmetod kan ifrågasättas eftersom det i Sverige tillämpas en lagtolkningsmetod som i stället följer den teleologiska tolkningsmetoden där syftet är det avgörande. Det innebär att syftet med bestämmelsen om retroaktivitet är det avgörande. Remissinstansen anser att bestämmelsen i 2 kap. 10 § RF syftar till att skydda medborgarna gentemot statens rättsövergrepp. Dessutom menar *Hovrätten över Nedre Norrland* att det är tydligt, utifrån den vaga utformningen av bestämmelsen, att den inte ska ges en bokstavlig tolkning. Remissinstansen anser att en bokstavstolkning av bestämmelsen om retroaktivitet riskerar att urholka det skydd som RF ger den enskilda individen gentemot staten.⁷¹

Lagrådet anser i sin helhet det vara förenligt med gällande rätt att retroaktiviteten begränsas till tidpunkten för innehavet av egendomen. Lagrådets syn skiljer sig dock aningen från regeringens, då Lagrådet anser att effekten vid ett självständigt förverkande inte är annorlunda än vid effekterna av de andra förverkandeformerna. Däremot anser Lagrådet det vara en godtagbar begränsning eftersom fokus är på om särskild egendom i nutid härrör från brottslig verksamhet.⁷²

⁶⁹ Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, s. 361.

⁷⁰ Justitieombudsmannen (2022-04-27) s. 4 f.

⁷¹ Hovrätten för Nedre Norrland (2022-04-27) s. 3 ff.

⁷² Lagrådet (2024-02-28) s. 64.

4 Diskussion

4.1 Inledande analys

Självständigt förverkande är i dagsläget inte tillåtet i Sverige, men det kan vara på väg att förändras. Med anledning av de statliga utredningar som tagits fram samt den senaste lagrådsremissen ser självständigt förverkande ut att införas i svensk rätt inom kort. Det väcker frågor om hur en sådan sanktion förhåller sig till rättssäkerheten.

I denna del kommer en närmare analys göras för att besvara uppsatsens frågeställning om självständigt förverkande är förenligt med rättssäkerheten med fokus på förutsägbarhet och retroaktivitet. Som tidigare nämnt utgår redogörelsen från Frändbergs syn på rättssäkerhetsbegreppet. För tydlighetens skull är diskussionen uppdelad utifrån frågeställningens fokus på förutsägbarhet och retroaktivitet.

4.2 Rättssäkerhet med fokus på förutsägbarhet

Till att börja med är förutsägbarhet en grundläggande faktor för att uppnå rättssäkerhet. Utan förutsägbarhet kan enskilda individer inte försäkra sig om att de förhåller sig till lagen. Syftet med reformen är att få en tydligare och mer enhetlig lagstiftning, vilket indikerar på en strävan åt ökad förutsägbarhet. Samtidigt föreslås en ny förverkandeform, och frågan är om det avsedda syftet korrelerar med förslagens utformning.

Som nämnts tidigare föreslås ett självständigt förverkande sakna både preskriptions- och beloppsgräns. Det innebär att det kan förväntas uppstå flertalet situationer där oklarhet kommer att råda. Utifrån individens perspektiv kan det leda till stor ovisshet om hur och när en kan träffas av sanktionen. Regeringen anser att en preskriptions- och beloppsgräns inte är relevant, då sanktionen inte skiljer sig från andra förverkandeformer i det avseendet. Samtidigt kan det, enligt min mening, argumenteras för att det handlar om en betydligt mer ingripande situation med anledning av att det inte krävs ett anknytande till ett specifikt brott.

Remissinstansen *JO* anser att det finns en risk för skönsmässiga bedömningar i och med avsaknad av begränsning av belopp och preskription. Skönsmässiga bedömningar är ett tecken på att utformningen av en reglering är vag och kan leda till bristande förutsägbarhet. Förverkandeformen som den är utformad innebär en maktutövning i högsta grad. Att ha en reglering som då kan innebära skönsmässiga bedömningar förhåller sig inte särskilt väl till rättssäkerheten. Utifrån förverkanderegleringens historiska bakgrund är det tydligt att förändring har behövts ett flertal gånger för att allteftersom minska oklarheten i lagstiftningen.

Ytterligare en aspekt i förhållande till förutsägbarheten är att bevisbördan, med tanke på beviskravets utformning, går över på individen så fort det lågt ställda beviskravet är uppfyllt. Då blir den enskildes dokumentationsmöjligheter avgörande. Att dokumentation i dagens samhälle är tämligen enkelt instämmer jag med. Var vi än går lämnar vi med säkerhet efter oss digitala fotavtryck. Men är det proportionerligt att lägga över detta dokumentationsansvar på individen? Jag kan föreställa mig att det riskerar att drabba personer med egendom av utländsk härkomst mer, då dokumentationsmöjligheterna och möjligheten att uppvisa handlingar kan vara allt svårare när det kommer till försäljningar eller köp i mindre digitaliserade länder. Här anser jag att lagstiftaren behöver se över möjligheten att beakta den begränsade möjligheten att insamla dokumentation efter en längre tidsperiod i större utsträckning.

Enligt min mening är en möjlig väg att förbättra förutsättningarna för förutsägbarhet att beakta tidsaspekten. Jag anser inte att det i sig hotar förutsägbarheten att beviskravet är formulerat som det är och att förklaringsbördan går över på individen. Däremot menar jag att tidsaspekten är problematisk och något som bör beaktas – till exempel genom en preskriptionsreglering alternativt en skälighetsbedömning som remissinstansen *Justitiekanslern* föreslår. Jag hävdar att det hade varit det bästa sättet att beakta tidsaspekten utan att nödvändigtvis sänka beviskravet. Det med anledning av att förklaringsbördan inte är svår att uppnå i dagens digitaliserade samhälle, men med beaktande av att det inte alltid varit så borde det tas i åtanke.

4.3 Rättssäkerhet med fokus på retroaktivitet

Utifrån Frändbergs teori kan retroaktiv verkan innebära ett hot mot rättssystemet med anledning av att individen saknar möjlighet att vidta åtgärder för att undvika negativa konsekvenser av sina handlingar. Lagstiftarens möjlighet till effektivitet kan således ske på bekostnad av retroaktivitetsförbudet. I förslaget begränsas endast självständigt förverkande till tidpunkten för egendomsinnehavet. Om förverkandeformen bedömts i strikt mening träffas av retroaktivitetsförbudet hade det mest troligt inneburit att förverkandet även begränsats avseende tidpunkten för den brottsliga verksamheten. Att säga hur en sådan begränsning skulle vara är svårt, men det kan konstateras att en sådan begränsning skulle innebära en inskränkning på effektiviteten.

Att regeringen konstaterat att självständigt förverkande inte är en särskild rättsverkan behöver nödvändigtvis inte i sig vara avgörande för hur det förhåller sig till retroaktivitetsförbudet. Det beror på huruvida en teleologisk- eller bokstavstolkning görs av bestämmelsen i 2 kap. 10 § RF.

Diskussionen som remissinstansen *Hovrätten över Nedre Norrland* tar upp huruvida självständigt förverkande ändå kan rymmas inom syftet för retroaktivitetsförbudet är följaktligen av intresse. Remissinstansen anser att en bokstavstolkning av 2 kap. 10 § RF riskerar att urholka det starka skydd som bestämmelsen ger individen gentemot statens maktutövning. Självständigt förverkande kan i allra högsta grad anses omfattas av en maktutövning som berövar medborgares liv, frihet och egendom. Det är en faktor som talar för att sanktionen rymms inom ramen för syftet med retroaktivitetsförbudet.

Lagrådets synpunkt var att då begränsning sker till tidpunkten för egendomsinnehavet anses det vara förenligt med gällande rätt. I strikt mening kan inte sanktionen träffas av retroaktivitetsförbudet, men med anledning av den maktutövning av staten som sådant förverkande innebär är det nödvändigt att det finns viss begränsning ändå.

Frågan är om självständigt förverkande kan riskera att urholka rättssäkerheten. Även om begränsningen finns till egendomsinnehavets tidpunkt är

det en oerhörd inskränkning för den enskilde. Är det ett rimligt ansvar att ålägga individen att kontrollera att ens framtida köp eller gåvor inte härstammar från brottslig verksamhet begången långt tillbaka i tid? Utformningen av regleringen av stöldgods kan tala för att sådant ansvar kan åläggas individen, då att ansvara för att kontrollera härkomsten från ens egendom inte är utmärkande i sig inom straffrätten.

4.4 Avslutande kommentar

I slutändan handlar införandet av självständigt förverkande å ena sidan om en avvägning mellan att möjliggöra ett effektivt verktyg i arbetet mot den organiserade brottsligheten och att neutralisera brottsvinster, och upprätthållandet av rättssäkerheten å andra sidan. Denna avvägning har präglat förverkandelagstiftningen historiskt sett. Sedan år 1999 har lagstiftaren tydligt eftersträvat en effektivisering på området genom att dels föreslå nya förverkandeformer, dels genom att sänka beviskraven. Möjligheten att införa självständigt förverkande som en ny förverkandeform ser ut att finnas, men frågan är hur utformningen av en sådan förverkandeform främjar rättssäkerheten på bästa vis.

Ett införande av självständigt förverkande behöver nödvändigtvis inte vara ett direkt hot mot rättssäkerheten enligt min uppfattning. Däremot kan kombinationen av en avsaknad av preskriptions- och beloppsgräns samt ett lågt ställt beviskrav tendera att påverka förutsägbarheten från individens perspektiv. Hur förverkandeformen förhåller sig till retroaktivitetsförbudet kan dessutom väcka farhågor om hur regleringen för andra rättsverkningar kan komma att ändras i framtiden. Om aspekterna väger upp mot de effektivitetsskäl som sanktionen åsyftar kan endast framtiden tala för.

Käll- och litteraturförteckning

Källförteckning

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkande

SOU 1940:8 Betänkande med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. strafflagen m.m.

SOU 1956:55 Skyddslag.

SOU 1960:28 Förverkande på grund av brott.

SOU 1999:147 Effektivare förverkandelagstiftning.

SOU 2021:100 Ny förverkandelagstiftning.

Propositioner

Prop. 1948:80 med förslag till lag om ändring i strafflagen m.m.

Prop. 1968:79 med förslag till lag om ändring i brottsbalken m.m.

Prop. 1974:124 med förslag till lag om visst stöldgods m.m.

Prop. 2004/05:135. Utökade möjligheter att förverka utbyte av och hjälpmedel vid brott m.m.

Prop. 2007/08:68. Förverkande av utbyte av brottslig verksamhet.

Prop. 2015/16:155. Utökade möjligheter till förverkande.

Europeiska unionen

Europeiska unionens råd

Rådets rambeslut av den 26 juni 2001 om penningtvätt, identifiering, spårande, spärrande, beslag och förverkande av hjälpmedel till och vinning av brott, EGT 2001 L 182/1.

Rådets rambeslut 2005/212/RIF av den 24 februari 2005 om förverkande av vinning, hjälpmedel och egendom som härrör från brott, EUT 2005 L 68/49.

Övrigt

Justitiedepartementet, Lagrådsremiss: En ny förverkandelagstiftning, 2023-12-21, tillgänglig på < <https://regeringen.se/>> (besökt 2024-04-23).

Justitiekanslern, yttrande över betänkandet Ny förverkandelagstiftning (SOU 2021:100), 2022-04-22, Dnr 2022/633, tillgängligt på < <https://regeringen.se/> > (besökt 2024-05-03).

Justitieombudsmannen, yttrande över betänkandet Ny förverkandelagstiftning (SOU 2021:100), 2022-04-27, Dnr R 3–2022, tillgängligt på < <https://regeringen.se/> > (besökt 2024-05-03).

Hovrätten för Nedre Norrland, yttrande över betänkandet Ny förverkandelagstiftning (SOU 2021:100), 2022-04-27, Dnr 2022/0023, tillgängligt på < <https://regeringen.se/> > (besökt 2024-05-03).

Litteraturförteckning

Litteratur

Almkvist, Gustaf, *Förverkande av egendom*. Uppsala: Iustus Förlag, 2014.

Frändberg, Åke, *Rättsregel och rättsval: [The concept legal rule and choices of law]: om rättsliga regel- och systemkonflikter i tid och rum*. Lund: Studentlitteratur AB, 1984.

Inger, Göran, *Svensk rättshistoria*. 5 uppl., Malmö: Liber AB, 2011.

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.) (2018). *Juridisk metodlära*. 2 uppl., Lund: Studentlitteratur AB, s. 21–46.

Peczenik, Aleksander, *Juridikens teori och metod: en introduktion till allmän rättslära*. Stockholm: Fritzes, 1995, tillgänglig på <https://books.lub.lu.se/catalog/book/108> (besökt 2024-05-03)

Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt? om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. Stockholm: Fritzes, 1995, tillgänglig på <https://books.lub.lu.se/catalog/book/106> (besökt 2024-05-03)

Artiklar

Frändberg, Åke, 'Om Rättssäkerhet', *Juridisk tidskrift*. Nummer 2, 2000/01, s.269–280, tillgänglig på <https://www.jt.se/search.asp> (besökt 2024-05-08)